

BÍRÁLATOK.

Szász Károly: A szabadfalvi pap leánya. Verses regény. Budapest, 1927. 156 l. Franklin.

Egy kiskúnsági református esperes leánya, Balog Katinka beleszeret egy ifjúba, Gerendai Bélába, aki néhány bókcal elszédíti, de hamarosan el is felejtá. A leány némán szenved, de szülei kívánságára jegyet vált egy vagyonos jegyzővel. Gerendait később a fővárosból képviselőjelöltnek küldik le, meglátja a kis menyasszonyt, megkéri és kosarat kap. Katinka durva férje mellett boldogtalan: későbbi özvegységében leánykája, Ilonka vigasztalja. Ahogy a kislány felcseperedik, vőlegénye érdekében felküldi anyját, a már ősz Katinkát, Gerendai miniszterhez pártfogásért s ekkor a fiatalok esküvőjét az öreg pár esküvője követi.

Ebből a vázlatos tartalomból Szász Károly pompás költői művet várta. A Kiskúnság lakóit s az alföldi magyarságot idealizálja, de csak annyira, amennyire azt a költészet megkívánja. Ma, amikor a költészetre az élet ocsmányságai annyira rányomják bélyegüket, oázisként hat ennek a nemeskedélyű költőnek bájos verses regénye. Megvigasztal és fölemel bennünket, gondolatokat ébreszt és gyönyörködtet.

Poézisét legjobban jellemzi őmaga:

Ha lángja nem is csap az égig,
De benne tiszta tűz lobog.

A befejezésnek van egy kételkedő sora: *De ha költők közt nincs helyem.* Túlágos szerénység! Költő Szász Károly, igazi költő, magyar költő.

(—r.)

Palágyi Lajos válogatott költeményei. Sajtó alá rendezte Vajthó László. Budapest, 1927. 136 l. A Palágyi Lajos-jubileumi bizottság kiadása. Légrédy-nyomda.

Vajthó László előszavából tiszta képet alkot az olvasó Palágyi Lajos jelentőségéről. Mi azonban, úgy hisszük, nem végezzünk fölösleges munkát, ha közreadunk néhány adatot a költőről.

A fiatal Palágyi fivérével, Menyhérttel az 1880-as években a Kammonkörnek (a Kammon-kávéház a Kossuth Lajos-utcában) volt a tagja, hol társai Vajda János, Reviczky Gyula, Zempléni Árpád, Komjáthy Jenő és mások voltak. Ez írók később az Otthon-kávéházba tették át székhelyüket, mint „Vajda-kör“. Vajdához legközelebb Palágyi állt, élete utolsó tizenöt évében minden nap érintkeztek. Utolsó levelét is Palágyihoz írta: szellemi hagyatékát akarta rábízni. A Kisfaludy-Társaságba tagnak ajánlotta a két Palágyit. Halála előtt tíz nappal kénytelen volt aranyóráját elzalogosítani, még orvosságaira is Palágyi gyűjtött.

Komjáthy Jenővel Reviczky Gyula hozta össze Palágyit, de csak Reviczky halála után került Komjáthival közelebbi érintkezésbe. Reviczky Komjáthyt nem tartotta költőnek, stílusa nem tetszett neki és Komjáthy el is hitte neki, hogy ő csak filozófus. Mikor aztán egyszer Komjáthy Palágyinak felolvasta Oda a naphoz c. kéziratos versét, Palágyi rábeszélte, hogy foglalkozzék a poézissal. A szeneicei polgári iskolai tanár erre összegyűjtötte verseit és felkérte Palágyit, hogy rendezze azokat sajtó alá. Egyszer Palágyi ceruzával írt levelet kapott az Erzsébet-szállóból Komjáthytól, ki betegen feküdt ott. A haldokló költő még megláthatta az aznap megjelent verskötetét, de másnap meghalt. Utolsó útjára csak a két Palágyi kísérte el.

Palágyi pályája elején szocialista irányú, de nemzeti érzésű verseket írt. A nemzeti érzés pályáján végigkíséri. *Aradi vértanúk* c. költeményével avatták fel az aradi vértanúk szobrát. Az egyetemi ifjúság az október 6-i ünnepélyeken sokszor szavalta és ez a vers színházakban is gyakran szerepelt. Az *anya föld* c. elbeszélő költeményével 1912-ben a M. Tud. Akadémia Nádasydíját nyerte el. Az Akadémia bírálói: Badios Ferenc, Hegedűs István és Voinovich Géza „a gyöngéd fajszeretet és a nemzeti fölény érzését“ emelik ki. Valóságos apotheoosza ez a magyar vitézségnek. A *Bibliai Emlékek* bibliai történetek alakjában írt hazafias allegorikus versek.

Utóbb bölcselmi és satírikus irányban dolgozott. Különösen a satírikus epigrammában kitűnő. Költői munkáin kívül számos irodalomtörténeti tanulmányt írt, így Vajda Jánosról, Komjáthy Jenőről, Petőfiről, Aranyról, Vörösmartyról, Széchenyiről, Reviczkyről. A magyar irodalmon kívül különösen a görög irodalmat tanulmányozta. Egy nagyobb Homeros-tanulmánya Pauer Imre Athenaeum c. folyóiratában jelent meg.

Ideális életfelfogását híven tükrözi életének mottója:

Nekem zöld domb, ezüst folyó, virágos rét, berek.
Neked csak bánya, vízi út, legelő s fatelep.

Szabó István Andor.

Komáromi János: Hat vőlegény. Regény. Budapest. 190 1. Dick Manó kiadása.

Hat különböző korú úr vacsora után meghitt társaságban sorban előadja vőlegénységének történetét. Ez az a keret, melybe Komáromi néhány sikerült és néhány kevésbé sikerült elbeszélést elhelyezett, de hogy miért nevezi regénynek ezeket az egymással egyáltalában nem érintkező elbeszéléseket, azt nem tudjuk. Talál rájuk a német mondás: Weniger wäre mehr. Pl. határozottan kihagyandó, vagy legalább is erősen átdolgozandó a negyedik elbeszélés. Koczák fővárosi polgári iskolai igazgató, kit már nevével is kómikussá akar tenni a szerző, bárdolatlan falusi tanító volt, kit még a falusi társaság is folyton kikacagott. Egyszerre csak a Néptanítók Lapjának szerkesztője elfogad tőle néhány cikket, egy-két költeménye is megjelenik és Komáromi szerint ez már elég magyarázat arra, hogy ebből a félkegyelmű emberkéből fővárosi polgári iskolai igazgatót csináljon. Az író tanítja, irányítja a közönséget, ismernie kell tehát a tárgykört, melyről ír. De még a jóízlést is bántja az a jelenet, mikor az előbbi szerencsétlen tanító táncközben kiejti zsebéből a Pesti Művelt Társalgó-t és erre nagynénje fel-

pofozza. Annál nagyobb emelkedést mutat az ötödik elbeszélés: e gyűjteményben a legsikerültebb.

Komáromi egy-két kifejezésének megértéséhez lexikonra volna szükség. Pl. fika (109. o., miféle undok és ízléstelen szó!), romák (121. o.). Utóbbi a Magyarság tárcáiról cigány értelemmel használják, de a cigány-szótárban ezt rom-nak találjuk. Szépirodalmi művek olvasóinál még sem lehet arra számítani, hogy állandóan szótárakkal szórakozzanak!

Változtatni kellett volna az ilyen kifejezéseken: A fiatal leányon rajta felejtkeztem (125. o.), a húgomon rajtafelejtkeztek az aranyifjak (162. o.). Nem szerencsésebbek ezek az egybeírások sem: Bennevoltam (55. o.), táncra-kértem (94. o.), ittvolt (101. o.), szívenszúr (110.).

Komáromi egyébiránt oly kellemes elbeszélő, oly élvezetes és tiszta magyarsággal ír, hogy öröm olvasni. (Sz.)

Hegedűs Sándor: Vörösbőrű romantika. Indián történetek. Budapest, 1927. 160 l. Légrády.

Az indián regénynek — amely voltaképpen Chateaubriand *Atala*-jával kezdődnek — igazi megteremtője Cooper volt, aki 1823-ban megjelent első Bőrlarisnya-történetében ajándékozta meg a világot a Vad Nyugat romantikájával. Coopernak számos követője akadt, pl. Sealsfield, Gerstäcker, Armand. Bibra, Möllhausen, Pajeken, Gustave Aimard, Gabriel Ferry sat. Ez a műfaj csakhamar rossz hírbe keveredett, száműzték a gyermekszobába, végre teljesen a ponyvára került a Buffalo Bill-féle füzetek alakjában. May Károlynak példátlan népszerűsége vergődött műveivel renaissance-át látta ez a műfaj. Maynak tagadhatatlan nagy elbeszélő tehetsége volt, de könyveiben igen bosszantó a couleur locale teljes hiánya, a földrajzi és etnográfiai háttér tökéletes elmaradása. Iróasztal-romantikának mondhatjuk az ő vérengző képzeletét.

Magyar nyelvű indián-irodalmunk nem volt, hacsak annak nem vesszük a külföldi műveknek az ifjúság számára gyárilag készített selejtes átdolgozását. A L'Ingenu mintájára írt „Podoc és Kasimir utazása“ sem számíthat annak. Nendtvich, Xanthus, Kecskeméthy, Bánó sat. útirajzai foglalkoznak az indiánokkal is, de ezek komoly tudományos munkák, nem tartoznak a szépirodalomhoz.

Hegedűs Sándor az első magyar, aki saját élményein alapuló indián-történeteivel, a fenti, hiányosan közölt névsorban helyet foglalhat. Két évet töltött az Egyesült-Államokban. Mint szemtanú írja le a rezervációkra szorult, állami nyugdíjon tengődő utolsó rézbőrűek pusztulását és átalakulását. Földrajzi és néprajzi aláfestése többet ér, mint meséi, bár azok mindig érdekesek.

A valóság tükrét mutatják; több igazat találni bennük, mint az összes közkézen forgó ifjúsági olvasmányokban. Olvastassuk el Hegedűs könyvét a tanulókkal! Más szemmel fogják nézni az elavult romantikát. Súlyoszem és Winnetou érdekesek maradnak aztán is, de nem lesznek már követendő eszményképek! Nagyon sajnálatos, hogy Hegedűs legszebb indiántörténete kimaradt a kötetből, t. i. az, amelyben az ifjú indián törzsfőnök avval áll bosszút a vasútkirályon, aki ősi földjét eltulajdonította, hogy mérnök lesz és feleségül veszi a fehér nábob leányát az apa ellenére! (Megjelent a *Nemzeti Újság*-ban.) A könyv olyan gazdag néprajzi vonatkozásokban, hogy megérdemli a folklorista figyelmét is.

Lám Frigyes.

Váry Rezső: Urak és gazdagok. Budapest, 1927. 460 l. Lampel R. kiad.

Váry Rezső irodalmi próbálkozásai — kis tárcanovellák, humoros karcolatok és színes útleírások — a nagyváradi Tiszántúl-ban jelentek meg 1894-től kezdve. Első igazi novellája a Napkeleti bölcsek (Magyar Szemle, 1898.). Tárcait ezentúl a Nemzeti Ujság, a Hazánk és a Magyar Allam hozta. 1907-től kezdve a Budapesti Hírlap, Pesti Hírlap, Magyarország, Alkotmány, stb. tárcaírója. Első novellás kötete: Éva leányai, 1912. A második tíz évvel később: Az aranymarkolatú kard. Közben két fordítása jelenik meg: Gottfried Keller Hét legendája, 1913. és Detlev von Liliencron háborús novellái, 1915. Az újságokban, folyóiratokban a legutóbbi években megjelent novellái köteteket tesznek ki. Regényírói fejlődésének következő állomása a Rittmeister-család, 1925.

Most megjelent regénye pompás tanulság azok számára, kik abban a tévedésben élnek, hogy az urak gazdagok és a gazdagok urak. Jóízlést tanulhat belőle és sok meggondolni valót találhat benne az is, akinek életcélja a pénzszerezés és amikor összeharácsolt egy zsák pénzt, akkor fitogtatja. — A miniszterelnök fia, Zarándy Miklós, hogy családját az anyagi romlástól megmentse, lemond szíve szerelméről és eljegyzi a dúsgazdag, léha bankárlányt, az elkényeztetett kis hetérát. A bankár csalással szerezte vagyonát, a háborúban mint hadseregszállító lopja a katonákat, papírtalpu cipői miatt ezrével fagy le a hazájukat a Kárpátokban védő hősök lába. Még a gyógyszereket is összelophatja a táborig kórházakból: a sebesülteket az orvosok kénytelenek érzéketlenítés nélkül operálni. Ezt a gazember-típust nem az író fantáziája alkotta, hanem az életből vette, csak hogy itt a költői igazságszolgáltatás végül megbuktatja a bankárt, Miklós pedig rendezti anyagi ügyeit, földhöz juttatja a falu népét, végül feleségül veszi régi hű jegyesét. A bankárlány teljesen elzúlik.

Kifogásainkat csak a teljesség kedvéért említjük meg. A „kisaszony“-megszólítást a XX. században meglehetősen lefokozták és az előkelőbb társaságok hölgyeivel szemben nem alkalmazzák. Nem helyeseljük ennek a régi, szép, magyaros megszólításnak kiszorítását, sőt, ha a rehabilitálás kedvéért használja Váry, akkor dicséretet érdemel, de a miniszterelnök fiának menyasszonyát nem nevezheti ma kisasszonynak udvarlás közben egy divatos festőművész, kinek a legelőkelőbb körök hölgyeivel van viszonya. (42—3. o.). — Ilyen idegenül hangzik az is, mikor Miklóst menyasszonyának anyja Zarándy-nak szólítja (231. o.). — Csomafáy táblabíró frakkban megy vizitelni az ezredeshez (398. o.). — Aktív tiszt nem vár a háborúban behívóra (229. o.). Kifogásolhatjuk, hogy a szereplők túlságosan angyalok vagy ördögök. Ha a pénzemberek társaságában volna néhány tisztességes vagy legalább is kevésbé tisztességtelen, ez a jellemzést valószínűbbé tenné. (Sz.)

Dormándi László: Súlyommadár. Budapest, 1927. 432 l. Pantheon-kiad.

Balassa Bálintnak közismert tulajdonsága volt az erőszakosság és érzéketlenség, de Dormándi, nézetünk szerint, túlozza a költő vétkeit s a lovag és poeta helyett részeges krakélerként, durvalelkű rablólovagként szerepelteti, ki nem röstelli egy hentes özvegycét kirabolni és rablótársaival Jézus! kiáltással tör

rá a hatvani vásárosokra; emiatt „nem is szereti senki, csak egynéhány magaszórú italos cimborája“ (329. o.). Lehet, hogy mándezeket megtette a költő, de aki életéről regényt ír, annak talán nem ezeket a csúf dolgokat kellett volna kiemelnie. Dormándi könnyen találhatott volna a költő életében megörökítésre méltóbb részeket, pl. hogy csak egyet-kettőt említsünk: nevelőjének, Bornemisza Péternek, a híres prédikátornak hatását az előkelő ifjúra; vagy mikor a Habsburg-udvarban Balassát bízzák meg, hogy az előkelőségek előtt bemutassa a juhásztáncot, mint azt Istvánffy Miklós történeti munkájában leírja. Ezeket Dormándi csak futólagosan említi.

Nagyon lehangoló jellemzését adja Dormándi az akkori magyar előkelő úrileányok nevelésének. Batthyányné, a várúrnő, annyira nem törődik az udvarában élő és nevelésbe hozzáadott előkelő leánykákkal, hogy csak egy öreg cseléd vigyáz rájuk, egyiküknek éjjel találkája van a kertben Balassával, áldozatul is esik az ifjú kéjvágyának és mikor már az egész udvar a leányka állapotáról beszél, sőt édesanyja emiatt gyorsan haza is viszi, a vár úrnője még mindig nem vesz észre semmit.

Maga a munka, mint olvasmány, érdekes, élvezetes. Mint korkép tanulmányos és szerzőjének nagy művelődéstörténeti jártasságáról tanuskodik.

(sz. i. a.)

Turchányi István: Aszja. Budapest, 1926. 146 l. A M. K. Orsz. Tiszti Kaszinó Egyesület Katonai Írók Köre kiadása.

Csak most, jóval a háború után, kezdenek előbukkanni olyan regények, melyek a harctér borzalmait, az ott szenvedők gondolatait az igazságnak megfelelően rajzolják, nem úgy, mint azt az egykorú sajtó tette. Ilyen reális, de azért hangulatos leírása a háború egy kis részletének Turchányi regénye is, melyet naplószerűvé tesz azzal, hogy első személyben írja meg.

A mese magva: Az ifjú kimegy az orosz harctérre, melyről eddig sok borzalmat hallott. Közvetlenül a front mögött megismerkedik egy szomorú orosz úrileánnyal, Aszjával, ki egy kis erdészházban rekedt. A fiatalok megszeretik egymást és mikor az előjelekből mindenki azt látja, hogy a fronton az eddigieknél borzalmasabb nagy támadás készül, Aszja anyja az orosz imazsámolyon megáldja az ellenséges harcost, aki a támadás kúnjain, poklain keresztül, sebesülten bár, de élve marad, de Aszját később hiába keresi, a kis ház helyén csak üszkös gerendákat talál.

A helyzethez illően állandóan komor hangulatú regény tehetéges író munkája. Nyelve jó magyarságú. Izléses, hibátlan kiadása a BUM nyomdáját dicséri. Jól esik a szemnek ez most, mikor az írógép és a szedőgép nem ismeri a hosszú ú-t, ű-t.

(—r.)

Simon Lajos: Cserépvári történetek. Budapest, 1927. 168 old. A szerző kiadása.

A történeti bevezetésből azt következtetné az ember, hogy szerzőnk a borsodmegyei Cserépvár történetéből fog egyetmást feleleveníteni. E helyett azonban inkább korunkkal, vagy az ezt megelőző emberöltővel foglalkozik. Valóságinül megindegyik elbeszélést külön-külön, hírlapi tárcácut akarta megjelentetni. Így összegyűjtve ki kellene hagyni a gyakran ismétlődő magyarázatot, hogy Cserépvár hol fekszik, stb. Az elbeszélésekben sok az önéletrajzi adat, családi vonatkozás. A falusi tanító életéből sok szép jelenetet örökít

meg, ebben a témakörben és a naivsáig egyszerű leikek rajzában melegsik fel legjobban. Kár, hogy stílusa ugyanaz marad, akár a bécsi közvetítő iroda tulajdonosát, akár a cserépvári vadászlegényt beszélteni.

Protestáns olvasói nagyot fognak nézni, hogy mikor Füleki plébános úr áttéríti katolikusnak a kis protestáns Kozsehubát, ezt a szerző ezzel a megjegyzéssel kíséri: Ez az esemény nagy kitüntetés volt a sorstól János számára.

Tollhibából eredhetett ez a mondat: A várat elhagyta, a várat pedig prédára hagyta. (7. o.) — Hiányzik a névelő e kifejezésében: Fizikai szereket maga gyártotta. (12. o.) — Fölösleges a határozatlan névelő: Megvizsgáltam a beteget, észrevettem, hogy *egy* idegbeteg asszony. (109. o.) — Magyar-talan az ural igének ilyen használata: uralta a vidéket. (96. o.) — Nyelv-járására jellemző: böstörködik (zsémbel, 62. o.); megfullik. (132. o.) (—r.)

Balassa Imre: Nagy idők. Világirodalom-kiadás. Budapest, 1927. 376 lap.

„A szerző vallomása“ c. előszó szerint Balassa nem tudja, miféle mű-fajhoz tartozik könyve. Pedig egyszerűen ezt írhatná a cím alá: Petőfi életének regénye. Hiába szabadkozik, hogy: „Nem írtam regényt. Munkámban korlátozott a valóság, a történelem, a köztudat.“ Abban igazat kell adnunk neki, hogy egy egyszerű történeti regényhez nincs szüksége a szerzőnek annyi lelkiismeretes forrástanulmányra, amennyiről ez a munka minduntalan tanu-ságot tesz.

A munka regényfejezetek helyett hangulatos, gyakran jóízű, kisebb el-beszélésekből áll, melyek, bár önállóan is élvezetesek, egymásba szövődve élénk tárják Petőfi életét, szenvedéseit. Balassa ügyesen fonja be egy-egy érdekes mesébe Petőfi egyes költői műveinek születését, hogy honnan kapta a költő az ihletet, mi volt rá hatással, hol adta először közre, stb. A költő életének pontos ismerői is sok új, érdekes adatot kapnak benne.

A munka hibái kis jelentőségűek. A szabadságharc reális leírásában meggyőzően tárul élénk, hogy a fejtelenség, tudatlanság, egyéni önzés és az ősi magyar pártoskodás hogyan teszi tönkre a nemzet szent áldozatát, de március tizenötödikének leírása előtt nélkülözzük a hazai előzményeket; a leírást olvasva úgy tűnik, mintha ez a nemzeti ünnepünk csak a bécsi forradalom következménye lett volna. Egy mondatban kétszer fordul elő ez a kifejezés: megrázza a szél. (41. o.) — Seine Durchlaucht-nak alanyesete nem Seiner Durchlaucht. (186. o.) — Bosszantó sajtóhiba, mikor a női kisagy helyett kis agy szerepel. (176. o.) (—r.)

Verses kötetek. Nemesszeghy Elemér: Letörött a zászló. — Rissányi József: Örök úton. — Pakocs Károly: Lélek-ország.

Az első gyűjtemény egy lelkes irredenta költő kis kötete. A másodikban egy sorsával elégedetlen poéta mutatja be költeményeit.

Pakocs Károly izmosabb tehetségű költő. Néhány év előtt lépett föl, de méltán magára vonta a figyelmet, mert a papi érzésvilágot költői módon szólaltatta meg, úgyhogy a nem egyházi olvasó is érdeklődéssel mélyedhet lírájába. (Sz.)

Prohászka-Breviárium. Összeállította Brisits Frigyes. Budapest, 1927. Élet-kiadás.

Mikor e kis könyvhöz a bevezetőt írták Prohászka Ottokárról, akkor még nem lehetett „nemesebb és fölemelőbb öröm számunkra, mint az ő homlokára, erre a fénylő gondolat-földre feltekinteni.“ S mikor e kis könyv a sajtó alól kikerült, akkor azon a homlokon éppen halotti gyertyák szomorú fénye vibrált s összeállítója munkáját már csak ravatalra, nem az élő kezébe tehetta le.

Igy ez a Prohászka-Breviárium kettős, ellentétes érzelmet szít lelkünkben elevenebbé: lesújt annak a meggondolása, hogy ez a diadalmas egyéniség, ennyi örökértékű lelki kincsnek magában hordozója s Istentől ihletett osztogató prófétaja nincs többé közöttünk; de vigasztal is, s felelem a tény, amelyre ez a breviárium figyelmeztet bennünket: hogy milyen boldogító, gazdag örökséget hagyott nekünk műveiben Prohászka Ottokár.

Kicsiny vászonra, de igazi írásművészettel remek miniature portrait-t fest Prohászka Ottokárról a könyv elejére Brisits Frigyes. Azután három részre csoportosított idézetekben tárja elénk „Krisztus dalnokának“ legjellemzőbb gondolatait a keresztény világnézetnek a modern életbe való beállításáról. Az első: *A diadalmas világnézet* című rész is nemcsak a címül vett munkából, hanem egyéb művekből is ad idézeteket. Minden korok legégetőbb problémái s az élet legvigasztalóbb adottságai forognak itt szóban: az ember helye a világban; az eszmék, világnézetek harcai; Isten; Krisztus; Evangélium; Egyház, az Istenhez-térés két nagy eszköze, az imádság és gyónás; feltámadás, örök élet; igaz hit. A katolikus világnézetnek magasan szárnyaló, mindent diadalmasan elsodró erejét lángoló meggyőződéssel hirdeti itt a nagy püspök. -- Majd: *A harmonikus ember* c. rész az embert, az emberi egyéniséget értékeli, megállapítja a viszonyt test és lélek között, ráeszméltet bennünket nagyvraihivatottságunk királyi öntudatára. Megtanít a lélek kultúrájának s a szép egyéniség kialakításának nagyszerű művészetére, s kijelöli az így kialakított vallásos lélek helyét az erkölcsi világrendben. A legszebb remekműnek: a szép erkölcsnek és harmonikus életnek művészei, hősei közül élénk állít néhány olyant, akiknek élete a magyar földnek örök dicsősége: Szent Istvánt, Szent Imrét, Szent Lászlót, Szent Erzsébetet, Szent Margitot; s fölébük, mintegy koszorúnak, megragvogtatja a mennyei Asszony napbaöltözött szépségét... — A harmadik rész: *A győzelmes élet* címmel a modern ember lelkületét elemzi, végigtékint kultúráján, technikai alkotásain.

A breviáriumokról azt tartják, hogy azok egy-egy író műveiből érték-kritikai kiválogatással „a korokat túlélő örökértékeket“ mentik meg a feledéstől. A Prohászka-Breviárium szerepe ez nem lehet; Prohászka művei teljes egészükben tovább élnek és közkincsünk maradnak; várva várjuk megígért egységes, teljes kiadásukat. Azonban ennek a breviáriumnak ettől független, önálló a jelentősége és értéke. Egyik legkitűnőbb Prohászka-ismerőnk tömörít benne vonzó rendszerre Prohászka műveiből tündöklő gondolatokat a modern ember világnézeti útmutatójául s — mondhatni — lelket gyógyító füves kertecskéül. Továbbá szélesebb körbe elviheti s megkedveltetheti ez a breviárium Prohászka gondolatvilágának szépségeit, mint a készülő nagy gyűjtemény. Szerencsés gondolatnak tartjuk, hogy a breviáriumot a nagyközönség-

nek szánt csinos amatőr-kiállításon kívül egyszerűbb köntösben is megjelentek — a Zászlónk Könyvtárában — az ifjúság számára. *László Vince.*

Szigetvári Iván: Kisebb munkák. Budapest, 1927. 320 l. Hajnal könyvkiadóvállalat bizománya.

A szerzőnek filológiai folyóiratokban megjelent 33 dolgozatát kapjuk itt megtoldva egy kis szépirodalmi résszel. A kötet címe túl szerény, mert nemcsak terjedelmre nagyobb (40—50 oldalas) értekezések vannak benne, hanem különösen tudományos fajsúlyuk teszi ezeket értékké. Hiszen egy-magában a *Nemzetünk költői tehetsége* c. 35 oldalas cikk úgyszólván valamennyi számottevő magyar poétát végigbírál és méltat. A cikkeknek majdnem fele francia vonatkozású. Szigetvári Iván, mint a francia irodalom alapos ismerője, kiaknázza azt a magyar irodalom javára. Gondolkozását tekintélytisztélet jellemzi, de mindig egyéni felfogással bírál. Noha cikkei másodszeri átnak napvilágot, érdekes megállapításai ből hadd közöljünk itt néhányat:

Az Ember Tragédiájá-nak forrásai: Charles Fourier, a francia szocializmus egyik iskolájának megalapítója és Plato Allan-a. — A Gyárfás Tihamértól 1909-ben: „Az első magyar jezsuita dráma 1668-ból“ címmel ismertetett munkáról Szigetvári kimutatja, hogy sem jezsuita, sem dráma, hanem egyenesen jezsuita-ellenes, valószínűleg református munka. — Széchenyi néhány francia eredetű kifejezését Szigetvári magyarázata nélkül bajosan értenők meg. — Császár Elemérrel szemben vitatja, hogy a magyar regény nem előzmények nélkül szökött másfél évtized alatt a magasba, hanem a mai értelemben vett regénynek útját kezdetlegesebb írásművek egyengették. Szerinte a *Kártigám* (1772) az első magyar regény, nem pedig a *Báteky-ház*, sem az *Etelka*. 1772-től kezdve már eleven regényirodalmi életet láthatunk. *A falu jegyzőjének* is van előfutárja: Kölcsey *A vadászlak* c. novellája, mint arra Pintér Jenő rámutatott. (A m. irod. tört. 1913. II. 61.) — Eötvös *Nővérek* c. regényének forrását Szigetvári br. Podmaniczky Frigyes: *Tessék ibolyát venni* (1856) c. regényében látja. — Gyulai *Éji látogatása* forrásaként egy dán balladát jelöl meg. — Vörösmartyt és Petőfit is beiktatja a nibelungi vers művelői közé.

A könyv végén kár volt a hat kis tárcaszerű elbeszélést az előbbi tudományos dolgozatokkal egy kötetbe vonni. *Szabó István Andor.*

A Petőfi-Társaság ötven esztendeje, 1876—1926. Szerkesztőbizottság: Császár Elemér, Lampérth Géza, Petri Mór, Sas Ede. A Petőfi-Társaság kiadása. Budapest, 1926. 236 l.

Az irodalmi társaságok feladatát és célját Herczeg Ferenc a Petőfi-Társaság 1909 január 6-i nagygyűlésén így határozta meg: Ez nem írók teremtése vagy osztályozása, nem is egyes irodalmi irányok vagy iskolák támogatása, hanem az irodalom szeretetének a terjesztése írók egyesítésével, akiket erre a hivatásra alkalmasnak tart. A társaság tagja nem látja hasznát tagságának. A Társaság azonban igenis áldozatokat követel tagjaitól a közös munka érdekében.

A Petőfi-Társaság legfontosabb feladata a Petőfi-kultusz ápolása. Agitációjának eredménye: A Petőfi-ház, a Petőfi-kiadványok hosszú sorozata és az a tény, hogy Petőfi szelleme ma a nemzet és a külföld előtt megérdemelt nagyságában áll.

A könyvben Petri Mór az ötvenéves Petőfi-Társaság történetét írja meg. Havas István a Petőfi-centenáriumról ír, Bán Aladár pedig a Petőfi-centenárium külföldön kiváltott nagy sikeréről. Ezt követik Pekár Gyula és Ferenczi Zoltán elnöki tagavató és üdvözlő beszédei. Komáromi János műzeumőr a „Petőfi-ház és ereklyemúzeum“-ról számol be. Az utolsó cikk a mai Petőfi-Társaság elnöksége, tisztikara, tizennégy tiszteleti, ötvenhét rendes tagjának névsora és irodalmi munkásságának feltüntetése, mely alapján tagságukat nyerték.

A magyar műveltség egyik fontos egyesületének története nemcsak az irodalomtudomány művelői, hanem minden művelt ember számára érdekes és tanulságos. (Sz.)

Florián Kata: A kassai német színészet története 1816-ig.
Budapest 1927. Német Philologiai Dolgozatok XXXII.

Florián Kata doktori értekezése, amelyben a kassai német színészet történetét adja az első nyomoktól 1816-ig, figyelemre méltó dolgozat. A kassai német színészettel eddig keveset foglalkoztak színésztörténetíróink. Bayer, Váli, Klestinszky és Benona egészen röviden, behatóbban Czobor Alfréd befejezetlen munkájában tárgyalta a kérdést. Florián Kata felhasználta Czobor munkáját is, de adatait főképp a kassai városi levéltár színházi aktáiból és tanácsülési jegyzőkönyveiből merítette. A 13 fejezetre osztott dolgozat foglalkozik a kassai német színészet kezdetével, bemutatja a rögtönzött darabok korát és ismerteti az első komédiáscapatokat. Kassán már a XVII. század közepe óta voltak vándorszíntársulatok és ezek rögtönzött mutatványokkal szórakoztatták a közönséget. Az első rendszeres darabok kora 1762-ben kezdődik. Az első női színigazgató a magyarországi német színészet történetében Bodenburg Gertrud, aki Kassán is szerepelt. Az első rendezett színtársulat működése után szílnet áll be Kassán. 1774-ben játszott ugyan egy komédiáscapat Kassán, de ennek nincs jelentősége, csak 1781-ben jelenik egy jobb társulat (Hilverding-társulat). Ez a társaság 17 tagú volt (5 férfi, 12 nő). A társulat tragédiákat, színműveket, vígjátékokat és daljátékokat adott elő. Hilverding játszotta Lessing darabjait, az akkori bécsi színműírók műveit, Goldoni, Garrick, Voltaire, sőt Shakespeare átdolgozott darabjait is. 1783-ban Mayer József és Dietelmayer József igazgatók pályáztak a játszási engedélyért. Színműveket és balleteket játszottak a maguk építette színházban. 1784—88-ig kisebb színtársulatok keresik fel Kassát. 1789-ben megnyílik a kassai színház, az ország hatodik állandó színháza — majdnem ugyanazon a helyen, ahol a mostani áll: a város közepén levő téren, szemben a városházával. Ennek a színháznak a híre a külföldre is eljutott.

A kassai színház megnyitása Balla Henrik nevéhez és társulatához fűződik. Kassa közönsége meg volt elégedve Ballával és társulatával és mégsem tudott boldogulni. Sok kiadásával nem volt arányban bevétele, a várostól pedig semmiféle anyagi támogatást nem nyert. Balla után többen vállalkoztak a színház bérletére, így Steinhardt Károly (1791—93), majd pedig Kuntz F. Bernát és társa, Stöger (1793—1800), Hornung András, Fournier Louise (1800—1804); Möhrle Vencel (1804—1807), akivel megkezdődik a látványos darabok kora; Holzmann József (1807—1810); Möller és Holzmann (1810—1813); Zöllner Fülöp (1813—16), 1816-ban fordulat áll be a kassai színészet

történetében. Ez év májusában megjelenik az első magyar szintársulat és megkezdzi előadásait.

Florián Kata munkáját lelkiismeretes kutatás teszi értékesé. Igen kívánatos volna, ha a kassai német színészet további sorsával is foglalkoznék. Igen hasznos szolgálatot tenne vele a hazai színésztörténet irodalmának.

Perényi József.

Viczján Márta: Nestroy János hazánkban. Budapest, 1927.

Szerzőnek munkájával az volt a célja, hogy Nestroy Jánost, a bécsi vígjátékíró és színészt a magyar vonatkozásokra való tekintettel ismertesse. Előzőleg ismerteti Nestroy életét, irodalmi működését, szől Nestroy vendégszerepléséről a magyarországi színpadokon, majd ismerteti Nestroynak a magyarországi német színpadokon bemutatott darabjairól, azután áttér Nestroynak a magyar színpadokon előadott darabjairól és ismerteti Nestroy hatását a magyar drámai irodalomra. Nestroynak hatása nálunk csak kevés darabon mutatható ki. Az 50-es évekig volt valamelyes hatása, de később már alig játszották darabjait és a 70-es években végképen letűntek a Nemzeti Színház műsoráról. Az értekezést Nestroy Magyarországon előadott darabjainak jegyzéke zárja be. Ez a jegyzék, sajnos, nagyon hiányos. Egy teljes jegyzéknek összcállítása ma már alig lehetséges. A megszállt területeken levő színházaknál kutatást végezni igen nehéz dolog. A sok szorgalommal és nemese igyekezettel készült értekezés ha nem is felel meg teljesen várakozásunknak, hasznos szolgálatot tehet a későbbi kedvezőbb körülmények között kártsáinak.

Perényi József.

Vashegyi Margit: A magyar Molière-fordítások. Bpest, 1926.

Vashegyi Margit összefoglalja mindazt, amit eddig elszórtan olvashattunk különösen a régebbi Molière-fordításokról és adaptációkról. Bemutatja az első kísérleteket, majd a Kisfaludy Társaság Molière-jét ismerteti és bírálja a legújabb Molière fordításokat is. Mindenekelőtt teljességre törekszik. Molière „Bourgeois gentilhomme“-jának adaptációi között meg kellett volna említenie Hagymási Imre munkáját a „Szemtelen nagyravagyódásnak megcsúfolása“-t is, annyival inkább, mert ez már ismertette volt az Irodalomtörténeti Társaság egyik felolvasó ülésén és azóta Csávássy Alice is szólt róla a Magyar bohózat története c. értekezésében. Bántó megjegyzéseivel nem értünk mindenütt egyet. Helyenként elfogult és igazságtalan, különösen Simai Kristóffal szemben.

Jó szolgálatot tett a legújabb Molière-fordítások ismertetésével. Ebben a fejezetben szól Hevesi Sándor (A fősvény, Dandin György, Kénytelen házasság, Scapin furfangjai, A kényeskedők), Laczkó Géza (A mucsai széplkek), Gabányi Árpád (A botcsinálta doktor), Váradi Antal (A képzelt beteg) prózai fordításairól; továbbá Telekes Béla (A mizantróp), Gábor Andor (A tudós nők, Tartuffe), Kosztolányi Dezső (A szeleburdi vagy minden lében kanál) és Ivánfi Jenő (Tartuffe) verses fordításairól.

E fordításokról mondott ítéletei nagyobbrészt helytállóak.

Perényi József.

Balogh István: Gyóni Géza szibériai életraja. Budapest, 1927.

200 l. A szerző kiadása.

A szerény cím szerint szerzőnk Gyóni Gézának csak szibériai életrajzát

ígéri, de a valóságban Gyóninak egész életével megismerkedhetik az olvasó. Balogh fogolytársa volt Gyóninak. A búskomorságra hajló és társaságot kerülő poétának jól esett fiatalabb társának hódoló ragaszkodása, bizalmába fogadta őt s naplószerű vallomásokat mondott el neki egész életéről. Ezeket Balogh lelkiismeretesen összegyűjtötte s most közreadta.

Balogh István erős megjelenítő erővel írja le a szibériai hadifogság borzalmait. Ökölbe szorul kezünk a gondolatra, hogy míg itthon bármily úton szerzett pénz és összeköttetések gyanús hősei gőgösen tobzódtak a jólétben, addig a Gyóni Gézák, kiknek egyetlen vétkük, hogy hazájuk védelmére siettek, az elégtelen táplálkozás következtében nem bírták ki a szibériai nélkülözéseket.

Balogh munkájának árnyoldala, hogy túlozza Gyóni irodalomtörténeti fontosságát. Nyelve és stílusa ellen is vannak kifogásaink; ezeket a helyeket sorra vesszük: a felhők egy-egy csusszanó jégtáblák (15. és 192. o.), dacára (115), beképzelés (Einbildung) e helyett: képzelődés (156. o.); a könny szót köny-nek írja (11. és 54. o.). Az első és utolsó oldalon hiányzik a határozott névelő: Szerző kiadása. Címlapot V. J. rajzolta. A tragédia hamis kézzel lett szítva (64. o.). Ahogy ti vádoltok most e lapra maradiságomért (110. o.). A „levelet“ szó kimaradt e mondatból: S Gyóninak reszketően fájt. hogy nem kap elég, de se Isten stb. (113. o.) (Sz.)

Lám Frigyes: A gründlerok irodalma. Budapest, 1926. 58 l. Kir. M. Egyetemi Nyomda.

Bevalljuk, hogy mikor a könyvet kezünkbe vettük, nem tudtuk, kik azok a gründlerok. Szerzőnk mindjárt az első oldalon megmagyarázza, hogy „a szepesi németiség déli csoportját nevezik így, mivel hegykatlanokban laknak a hajdanában virágzó bányászattal foglalkozó emberei. Szepes megye határain túl a stósziai, mecenzéíek Abaujból és a dobsinaiai Gömör megyéből is ide tartoznak.“

A gründler tájzólással sokan foglalkoztak (Gréb Gyula, Fröhlich Dávid, Mohr Győző, Lersch Ernő, Gedeon Alajos, Mráz Gusztáv, Grusz Lipót, Mátyás Károly, Klein Sámuel, Lux J., Reisz János, stb.), de irodalmukról csak egyes cikkekben volt eddig szó. Ezeket most sorra idézi Lám Frigyes. Nagy kár, hogy ezeket az érdekes népdalokat, verses és prózai szerelvényeket csak az élvezheti, aki ismeri ezt a tájzólást. Legalább prózai fordításban is kellene az idézett példákat adnia, mert igaza van Korabinskynek, ki már 1786-ban mondja Geographisch-Historisches und Producten-Lexikon von Ungarn c. munkájában, hogy: Mecenzeiffen, zwei deutsche Marktstellen. Die Finwohner reden deutsch, doch so, dass man sie schwer verstehen kann. Ugyancsak Mecenzeífről írja gróf Teleki Domokos 1805-ben: Reisen durch Ungern und einige angrenzende Länder c. munkájában: Metzenseif, das wegen des aller-unverständlichsten teutschen Dialektes in ganz Ungarn berühmt ist.

Grusz Lipót gölniei polgári iskolai igazgató 1925-ben indította meg Der Gründler c. havi folyóiratát, mely történelmi, néprajzi és irodalmi cikkek közlésével szolgálja a bányavidéki németiség ügyét. Mohr Viktor gölnicbányai születésű pesti realisk. tanár époszban örökítette meg azt a kulturmunkát, amelyet ősei évszázadok óta folytatnak. Rattenberger Ferenc szepesbélaei lelkész, a gölnievolgyiek legismertebb költője. Tájzólásban írt költeményei a

Zipser Boteban és a Karpathen-Postban jelentek meg. A gründlerok legnagyobb irodalmi emléke Kliegl József könyve: „Die Gründler. Eine Entdeckungsfahrt in das Ländchen der Mántáken. 1894.“ Megrajzolja a nép jellemét; a népdalokat, versfordításokat és három színdarabját is közreadja benne.

A mecenzéfi nép nyelvét a költészetbe Scholz Frigyes késmárki tanár vitte be. A mecenzéfi születésű Gallus Péter Losonc kerületi esperesnek sok mánta-nyelven írt költeménye forog közkézen. Dobsinának tehetséges poétája, Klein Sámuel, a polgári leányiskola igazgatója.

Igazat adunk Lám Frigyesnek, hogy a magyar hazának nem voltak jobb fiai, mint a szepesti németek. Szirmay Antal is azt mondja Hungaria in Parabolis, 1807. c. munkájában: A németek már kilenc évszázad óta laknak köztünk. Nem erőszakkal törtek be, mi hívtuk őket, megosztzkodtunk velük testvéri módra mindenben.

Tudtuk, hogy a szepességiek szép irodalmi működésre tekinthetnek vissza, de hogy azt ilyen tudományos rendszerességgel és mégis vonzóan érdekes előadásban tette számunkra hozzáférhetővé Lám Frigyes, ezzel nemcsak szűkebbkörű honfitársait kötelezte le, hanem a magyar és a német irodalomtudománynak is nagy szolgálatot tett. (Sz.)